

# אחים וזרים

## מערכת ה-*Jewish Chronicle* והקהילה היהודית בבריטניה נוכח בעיית הפליטים היהודיים מגרמניה הנאצית בשנים 1933-1940

### רונית פישר

#### מבוא

מודעה זו הייתה אחת מרבות שפורסמו בעיתונות היהודית הבריטית בשנים שלאחר עליית היטלר והמפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה, בעת גלי הגירה של יהודים ושל 'אויבי עם' אחרים מהרייך הגרמני. העיתונות היהודית בבריטניה שימשה אמצעי תקשורת מרכזי ובמה לעיצוב דעת הקהל היהודית ולביטוי תגובותיו, וגורם מוביל בהתגייסות הקהילה היהודית למען אחיה בגרמניה ולמען הפליטים נרדפי המשטר הנאצי. נוכח התדרדרות מצב היהודים בגרמניה והתגברות בעיית הפליטים בלטה התגייסותם של כל העיתונאים היהודים בבריטניה,<sup>2</sup> ובעיקר של מערכת ה'*ג'ואיש כרוניקל* למען הנרדפים והפליטים בכמה מישרים: בראש ובראשונה במסירת מידע על מעשי האנטישמיות והרדיפות של השלטונות הנאצים בגרמניה כלפי יהודי המדינה, שהתבסס על שירות ידיעות רצוף ומפורט. המקום שהקדישו עיתונאים אלה לאכזריות הנאצית ולבעיית הפליטים היה רב לאין ערוך לא רק מזה שיוחד לנושא בעיתונות הכללית בבריטניה, אלא אף מזה שיוחד לנושא בעיתונות היהודית בשאר מדינות אירופה בשנות השלושים.<sup>3</sup> כמו כן נודעה חשיבות מרובה לפעולותיה של מערכת העיתון לגיוס דעת הקהל היהודית והלא יהודית בבריטניה למען היהודים מגרמניה הנאצית בקריאותיהם להשתתפות בעצרות, באספות, בתפילות המוניות ובתהלוכות מחאה שארגנו המוסדות היהודיים וארגונים.

במאמר זה אני בוחנת את השאלות הבאות: אילו יעדים ומטרות שמה לעצמה מערכת ה'*ג'ואיש כרוניקל* ביחס לבעיית הפליטים ומה היו הדרכים שבהן פעלה להשגתם? בחינה זו של מטרות העיתון ושל דרכי השגתן תיערך על ציר הזמן שבין האירועים שחלו בעקבות עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה, לאורך מהלכים החשובים בזירה הגרמנית והבינלאומית כל שנות השלושים (כולל פרוץ המלחמה) ועד לימי "הקרב על בריטניה" ומרכזיותו של הפחד מפני גיס חמישי בציבור הבריטי בשלהי 1940.

בעיית הפליטים משמשת מדד רגיש לחוסנה המוסרי והערכי של החברה הנדרשת להתמודד עמה. בשנות השלושים והארבעים מצאו עצמן קהילות יהודיות במדינות שנקטו מדיניות תקיפה בבעיית הפליטים היהודיים נרדפי המשטר הנאצי בגרמניה בהתמודדות לא פשוטה. מורכב במיוחד היה מצבה של הקהילה היהודית בבריטניה. אנשיה התלבטו (כך גם יהודי צרפת וארצות הברית) בין היותם אזרחי המדינה, המבקשים לשמור על תדמיתם הלוואלית, לבין דאגתם לאחיהם, יהודי גרמניה. הקהילה היהודית בבריטניה הייתה בעלת מעמד ייחודי שנבע מהחלת השלטון הבריטי בשטחי פלסטין, שהוכרה בידי ממשלת הוד מלכותו כבית הלאומי לעם היהודי. עובדה זו השפיעה על התמודדות הקהילה עם המורכבות האנושית וההיסטורית של בעיית הפליטים. היא נעה על הציר שבין האינטרסים היהודיים הבריטיים והנאמנות לממלכה המאוחדת, לבין האינטרסים היהודיים ואף הציוניים שדרשו התיישבות יהודית בפלסטין. שופרה הראשי של הקהילה היהודית בבריטניה באותה עת היה ה-*Jewish Chronicle*.

במאמר זה אני בוחנת את המגמות שאפיינו את דרכי הפעילות של העיתון בדילמה המרכזית שבין הצורך בהתנהלות עיתונאית מקצוענית ואובייקטיבית לבין הצורך או הרצון לייצג ולעצב את הדעה בהנהגת הקהילה היהודית בבריטניה על בעיית הפליטים מגרמניה הנאצית, אם בהתאמה עם מדיניות הממשלה הבריטית או בניגוד לה. באפריל 1936, התפרסמה ב'*ג'ואיש כרוניקל* מודעה ובה תמונת ילד בוכה. מתחת לתמונה נכתב:

על ילד זה הוטל צלם האימתני של חוקי נירנברג. הוא נדון לחיות כמנודה, מבודד משאר הילדים שחונכו להתייחס אליו כאל טמא. אביו נושל ממקור פרנסתו, אחיו ואחיותיו רעבים ללחם. בבית הספר מתרחקים ממנו והאוניברסיטאות נסגרות בפניו. לא יינתן לו לעבוד במלאכות ובמקצועות רבים. אין לו עתיד בגרמניה. האם תסייע לו אתה?<sup>4</sup>

דיוקם, ונמשך כל שנות קיומו של השלטון הנאצי. במסגרת זו ראה העיתון כחובתו הבסיסית להביא לידיעתם של קוראיו את הפרטים העדכניים ביותר על מהלך האירועים בחיי היהודים ברייך הגרמני. לשם כך, נוסף על הדיווחים השוטפים מגרמניה פרסם העיתון גם מוספים שהתמקדו באירועים מידיים, בנייתו הסיבות להתרחשותם ובהערות השלכותיהם האפשריות. מוספים אלה צורפו לגיליונות העיתון תמורת תוספת של כמה ליש"ט.<sup>12</sup> עם התגברות גלי הפליטים שבאו לבריטניה הוגדר יעד חדש לפעילותו. נוכח מגמות של הסתה והפחדה מפני השתלטות הפליטים היהודים מגרמניה על שוק העבודה הבריטי בידי גורמים שמרניים וימניים התגייס העיתון נגד האשמות כזב. במאמר המערכת ב-29 בספטמבר 1933 הגדיר העיתון את כמויות הפליטים: 'בעת זו הגיעו כאלפיים פליטים יהודים לבריטניה ולא רבבות'; ואל מול הטענות כי פליטים אלה יגרמו לנישול עובדים ממשורותיהם הציג העיתון את הסעיפים בחוק ההגירה המורים על כך שמהגר לא יוכל לקבל משרת עבודה בבריטניה אלא אם הוכח כי המשרה לא ניתנת לאיש בידי עובד מקומי. העיתון ציין כי משרד העבודה הנפיק פחות מחמישים היתרי עבודה לפליטים.<sup>13</sup>

### המחצית השנייה של שנות השלושים: קו תקיף ועידוד לאקטיביזם

משנת 1935 החלה מערכת העיתון להקדיש מקום נרחב יותר להתמודדות עם הפרסומים האנטישמיים והגזעניים הארסיים בעיתונות הגרמנית כמו אף עם התבטאויות "מעודנות" יותר של אנטישמיות בריטית. המטרה הייתה לקומם נגדם את דעת הקהל היהודית והליברלית, ובכך לנסות לבלום את התפשטותם. בעקבות פרסום חוקי הגזע בנירנברג בספטמבר 1935, והיווצרות גל פליטים חדש מגרמניה, הציג ה'ג'ואיש כרוניקל במה להתחבטויות של יהדות בריטניה ביחס להגירה כפתרון כל אימת שפוקד גל אנטישמי את יבשת אירופה, במדור שיוחד לנושא: In the Communal Armchair (בכורסא הקהילתית). העיתון הציג בפני קוראיו את הוויכוח הציבורי בנושא בין המחייבים הגירה למתנגדים לה. שאלה זו העסיקה את יהדות בריטניה בסתיו 1935. חלק טענו כי בתנאים הקיימים הגירה היא הפתרון היחיד, ומנגד הועלו עמדות המבקרות גישה זו בראייתם בהגירה תבוסה לעם היהודי: "האם לנטוש את הזירה בגרמניה, להודות כי הובסנו ולפנות את יהודי גרמניה, אלוהים יודע לאן? האם עלינו להרים את הדגל הלבן ולהסכים כי היהודים יימלטו כשזנבם בין רגליהם? תהיה זו תבוסה משפילה לכל העם היהודי. אפילו היהודים המדוכאים ביותר לא יסכימו לכך וימשיכו להילחם. מוטב לסייע להם מאשר לדחוף אותם לכניעה שיש בה חרפה ואשר תגונה ע"י כל תומכי הקדמה".<sup>14</sup> שאלה זו הטרדה את אנשי מערכת העיתון גם בפברואר 1936. במאמר המערכת העלה העיתון את השאלה אם פתרון ההגירה איננו בבחינת כניעה לרודפי היהודים בעולם, ואם אין היא חורצת גזר דין מוות לא רק על הקהילה היהודית בגרמניה אלא גם על כל הקהילות במזרח אירופה הנאנקות תחת שלטון אנטישמי.<sup>15</sup>

בשנת 1936 עסק העיתון בהרחבה לא רק בהתפתחויות האנטישמיות בגרמניה, כי אם גם בתיאורים של מעשי הבריונות וההשמצות האנטישמיות הפרועות של אדוארד מוסלי והפאשיסטים

העיתון, שנוסד ב-1841, הוא מרכזי בעולם העיתונות היהודי בבריטניה.<sup>16</sup> ברם, אף שהעיתון ייצג את רוב הקבוצות והזרמים בקהילה, הוא היה בבעלות חברה פרטית ולא שימש ערוץ תקשורת רשמי של אף ארגון או סקטור בקהילה.<sup>17</sup> העיתון הציין ברמתו העיתונאית הגבוהה, באמינותו ובשירותו הידיעות היעיל שלו, תכונות שסייעו להיותו בעל השפעה הרבה ביותר על דעת הקהל היהודית בבריטניה ואף מחוץ לה, וזיכהו בתפוצה של כ-20,000 עותקים ליום בבריטניה בתקופה שקדמה למלחמת העולם השנייה.<sup>18</sup>

### המחצית הראשונה של שנות השלושים: הדגש המקצועי בסיקור העיתונאי

בשנות השלושים השתנה כמה פעמים הקו האידיאולוגי של העיתון, לא מעט בהתאם לעמדתו של העורך הראשי, שהתחלף במרוצת עשור זה שלוש פעמים: ליאופולד גרינברג (Greenberg) הצינוני היה העורך הראשי של העיתון בשנים 1907-1931 ונקט קו פרו-צינוני בולט;<sup>19</sup> הבא אחריו היה מ' ריץ' (Rich), בשנים 1931-1936, שהציג קו פושר ומסתייג יותר מן הצינונות;<sup>20</sup> ומ-1936 היה העורך איוון גרינברג (Ivan Greenberg), בנו של ליאופולד, שנטה לקו רוויזיוניסטי ואקטיביסטי במיוחד.<sup>21</sup>

למרות השוני האידיאולוגי בין העורכים, בעיית הפליטים מגרמניה הייתה משמעותית למערכת העיתון ועורכיו הראשיים מהיווצרותה ב-1933. היא הלכה ותפסה מקום מרכזי ונרחב בגיליונות העיתון מ-1936, ומ-1938 אף הוקדש מדור קבוע לסיקור הנושא, "הפליטים" (The Refugees).

ה'ג'ואיש כרוניקל היה, ללא ספק, אחד העיתונים היהודיים המובילים בעולם מבחינת היקף הדיווח על מדיניות השלטון הנאצי כלפי האוכלוסייה היהודית שבשליטתו ועל קורות היהודים ברייך השלישי. העיתון ייחס חשיבות רבה להפצת המידע על כך וכן למאבק בניסיונות הטיח וההשתקה של מערך התעמולה הנאצי בעולם ולגיוס דעת הקהל היהודית והכללית למען הנרדפים והפליטים.

כבר ב-1930 נדפסו בעיתון הערכות על הסכנה המאיימת על יהודי גרמניה ועל יהדות העולם, במידה שהיטלר ובריוניו יעלו לשלטון, ובאפריל אותה שנה נשלח לגרמניה כתב מיוחד מטעם המערכת שסקר בסדרת מאמרים את מצב הקהילה היהודית ואת הסכנות הצפויות לה אם יתמשך תרחיש זה. מסוף ינואר 1933, לאחר עליית היטלר לשלטון בגרמניה, דיווח העיתון בקביעות על גרמניה, תיאר את נישול היהודים ואת האידיאולוגיה הנאצית שטמנה בחובה איום רציני לקיום היהודי במדינה הגרמנית, במרכז אירופה ובמזרחה.<sup>22</sup> אחד מיעדיו של העיתון היה להבהיר לעולם ולמנהיגיו את הסכנה הגלומה בנאציזם לא רק ליהדות גרמניה וליהדות העולם, כי אם למדינות החרבות ולכלל הציוויליזציה המערבית ולערכיה הדמוקרטיות, הליברליים והמוסריים. מאמרי מערכת ארוכים בשנת 1933 עסקו בתיאור הסכנות ובאיום שנושא עמו המשטר הנאצי ותורת הגזע שחרט על דגלו.<sup>23</sup>

אחת ממטרותיו החשובות של העיתון, שראה עצמו כמערכת המובילה בעולם העיתונות היהודית, הייתה השבת מלחמה שערה לתעמולה הנאצית והצגת טיעוניה כשקרניים. אפיק פעילות זה החל גם הוא כבר ב-1933, במאמרים מעמיקים ומקיפים הסותרים את תורת הגזע הנאצית והמעמידים את טיעוני הכוזב הגרמניים על

אמביוולנטי: ציפיות גבוהות לצד ריאליזם סקפטי. במקביל הדגיש את החשיבות העקרונית של העובדה שבעיית הפליטים הוכרה כנושא הראוי לטיפול בין-לאומי ולא עוד כעניין שיכול להיפתר במאמצים ספורדיים ובלתי מתואמים.<sup>25</sup>

ביולי התנפצו הציפיות והתקוות הגדולות נוכח האכזבה המרה מתוצאותיה האפסיות כמעט של הוועידה. העיתון הדגיש את האווירה הקשה בעקבותיה. בניתוח שערך למהלכים שהובילו לאכזבה הגדיר שתי קטגוריות של מדינות בהתאם לדברים שהשמיעו בוועידה: מדינות שהגיעו לאוויאן בציפייה שיוחלט בה על מדיניות תקיפה שתביא פתרון אמיתי וסופי לבעיית הפליטים, לעומת מדינות אחרות (כאן הפנה העיתון אצבע מאשימה למדינה שיזמה את הוועידה, ארצות הברית, ולממשלת בריטניה), ששאפו לצמצם את מאמציהן לשינויים זעירים בתקנות ההגירה שלהן ולגבש מדיניות של מתן סעד לקליטת 'פליטים נבחרים' שיתרמו לקידום מדינתם.<sup>26</sup> לצד ביטויי האכזבה הקשה התאמץ העיתון לשמור על אופטימיות ביחס לתוצאה הממשית היחידה של ועידת אוויאן – הקמת ועדה בין-ממשלתית לבעיית הפליטים, שמקום מושבה יהא לונדון והדגיש את הפוטנציאל הגלום בה.<sup>27</sup>

אמצע נובמבר עד אמצע דצמבר 1938, בתגובת העיתון על אירועי ליל הבדולח, בולטת שוב התגייסותו בסיקור אירועי הפוגרום ובהשלכותיו.<sup>28</sup> בעיית הפליטים ואירועי ליל הבדולח נדונו באורח מקיף במאמרי מערכת ובכתבות נרחבות, בפרסומים ובקריאות לציבור להעלות תרומות ליהודי גרמניה הנרדפים ולהשתתפות בעצרות המחאה, וכלה בסיקורים נרחבים של עצרות אלה. נוכח שאיפתם של ראשי המערכת לעורר את הציבור היהודי למודעות ולתגובה נקטה טקטיקה פרסומית חדשה: פרסומים גדולי ממדים של משפטי זעזוע וחרדה מהאירועים. לדוגמה הפרסום על גבי עמוד שלם בכתב גדול ומודגש במיוחד, של המשפטים: "דרושה עזרה! התגייסות האנושות למען יהדות גרמניה! עזרו! לפני שיהיה זה מאוחר מדי!"<sup>29</sup> במקביל קדיש העיתון מקום נרחב לניתוחים ולהערכות של עיתונאים ושל אנשי מקצוע רבי ניסיון בתחומי הפוליטיקה הבין-לאומית והיהודית. כתיב העיתון לא הלכו שולל אחר טיעוני הממשל הנאצי כי הייתה זו התפרצות ספונטנית של האזרחים, ואף התריעו כי פוגרום זה הוא אות הפתיחה של מערכת אמצעים חדשים שתופעל בגרמניה כנגד היהודים החיים בה, אשר עתידים לשמש בני ערובה להתנהגות 'נאותה' מצד יהודי העולם.<sup>30</sup> כתבות אלה הבליטו את המניעים הכלכליים של הממסד הנאצי-סוציאליסטי לאור התקנות שפורסמו לאחר ליל הבדולח, והביצוע המהיר של החרמת הרכוש היהודי ושל הטלת הקנס הקיבוצי מיד עם תום הפרעות. המטרה האמיתית שלה יועד הכסף הייתה למלא את קופתה הריקה של הממשלה. ומאחר שהמטרה הנאצי הביא את הכלכלה הגרמנית למצב קטסטרופלי, טען העורך במאמר הראשי, וההכנות למלחמה ומאמץ החימוש המזורז פגעו באורח חמור במאזן הכספי של המדינה, שאפו ראשי השלטון להבריא את המשק באמצעות שוד וגזל של רכוש היהודים.<sup>31</sup>

מסקנה נוספת של כתיב העיתון הייתה כי מנהיגי הרייך השלישי חשו ביטחון ולא התחשבו בתגובות דעת הקהל ומנהיגי העולם המערבי לפעולותיהם האלימות כלפי היהודים. תחושה זו, והחדרה מפני ההתפתחויות שעוללות להיות בעתיד, קיבלו אישור בעקבות נאומו

הבריטים. ההתייחסויות בעיתון לעליית הפאשיזם בבריטניה עמדו על ההשקפה ועל ההשפעות הישירות של עליית הנאציזם בגרמניה.<sup>16</sup> מסקנתו הייתה כי על הקהילה היהודית להתארגן להגנה עצמית (בדרכים שונות), בעיקר לאור הניסיון המר בגרמניה בהקלת ראש בתופעות שנחשבו שם שוליות.<sup>17</sup>

מאבקו של הג'ואיש כרוניקל בפאשיסטים הבריטים כעיתון המייצג את דעת הקהל של יהדות בריטניה,<sup>18</sup> הוכתר בהצלחה עם חקיקת "חוק הסדר הציבורי" בידי הממשלה בסוף 1936. ביוני 1936 מתח הג'ואיש כרוניקל ביקורת נוקבת של עורכו הראשי החדש, איוון גרינברג, לא רק על הגורמים הממסדיים והחברה הבריטית, אלא אף על ועד שליחי הקהילות,<sup>19</sup> באשמת חוסר עשייה משווע דווקא בעת זו של צורך ולפעילות נחרצת.

עייפנו כבר מדרך הטיפול בבעיה זו, ולא רק אנחנו בלבד אלא גם הקוראים, כפי שמסתבר מזרם המכתבים למערכת. הלא-יהודים יחשבו שאם יהודים יושבים באפס מעשה הרי שהעניין אינו כה חמור. שאננות זו גם תדחוף צעירים יהודים אל האנטי-פאשיזם הקיצוני או לפעולה אינדיבידואלית. אם אמנם יקרה כדבר הזה לא תהיה זכות למנהיגינו למתוח ביקורת, כי הם האשמים. שום גוף המכבד את עצמו לא יסכים לספוג עלבונות מבלי להתגונן ולא יוכל לצפות לרסן את הצעירים בעוד שהוא עצמו אינו עושה דבר.<sup>20</sup>

תחת שרביטו התקיף של גרינברג התחדדו והתרחבו היעדים שהג'ואיש כרוניקל פעל להשיגם. אחת המטרות המרכזיות של העיתון הייתה להשפיע על גורמים מדיניים ודתיים בבריטניה ומחוץ לה, כגון הפרלמנט והממשלה הבריטית, הנציב העליון לענייני פליטים מטעם חבר הלאומים, גורמים דיפלומטיים ואף האפיפיור; ולפעול למען הנרדפים והפליטים מגרמניה הנאצית.

אחת מדרכי פעילותו הייתה פרסום כל דבר גינוי שהביעו גורמים מדיניים, דתיים ובין-לאומיים בולטים כנגד המדיניות הגזענית הנאצית.<sup>21</sup> דרך נוספת שנקטה מערכת העיתון הייתה הקצאת מקומות בולטים בדפי העיתון לקריאות של האיגודים והגופים השונים אל ציבור הקוראים להרמת תרומות ליהודי גרמניה ולפליטים, ליהודי גרמניה ממוצא פולני שנאלצו להגר חזרה לפולין,<sup>22</sup> ועוד.

אחת הטקטיקות החדשות והמקוריות, שהתבססו על הכרת הדינמיקה הקהילתית, שנקט העיתון במטרה ליצור לחץ חברתי להעלאת זרם התרומות, הייתה פרסום שבועי של סכומי התרומות שתרמו חברי הקהילה, תוך ציון שמותיהם, כפי שעשו אנשי הקרן המרכזית עבור יהודי גרמניה, וראשי קרנות אחרות.<sup>23</sup> מהלכי פרסום נוספים להגברת המעורבות של הציבור היהודי למען הפליטים היו פרסומים שבהם יהודי בריטניה נקראו לצאת לעצרות מחאה ולכנסו הסברה שנערכו ביוזמת הקהילה או על ידי ארגונים וולונטריים לא יהודיים בעקבות אירועים משמעותיים בגרמניה הנאצית כלפי יהודי הרייך.<sup>24</sup>

במקביל לפעולות אלה המשיך העיתון בסיקור עיתונאי מקיף של הניסיונות להשגת פתרון לבעיית הפליטים, כגון בסיקורה של ועידת אוויאן שנערכה ביולי 1938 בצרפת, שהחל בראשית אפריל 1938 בשלב העלאת היוזמה האמריקנית והמשיך בדיווח מפורט של המהלכים וההכנות לקיומה. העיתון פרסם ניתוחים והערכות ביקורתיות ביחס לסיכויים להשיג הישגים ממשיים ולהגיע לפתרון כולל ומקיף של בעיית הפליטים מהרייך הגרמני. יחסו לוועידה היה

נאמנות, יכולת עמידה ולחימה ונכונות לתרום למדינה, כדי לסתור את הפרסומים ומסעות התעמולה של הפשיסטים ושל האנטישמים בבריטניה. במסגרת מאבקו של העיתון בגורמים הפשיסטיים ניכרה מגמה חדשה שבה הוצגו הפשיסטים לא רק כגורם עוין העלול לסכן את האוכלוסייה היהודית, אלא בעיקר הודגשה הסכנה לאיחוד הלאומי בבריטניה בשל פעילותם.<sup>38</sup>

נושא נוסף שנבחן בהרחבה מעל דפי העיתון בנימה ברורה של דאגה היה מצבן ההולך ורע של הקרנות הכספיות של ארגוני הסיוע היהודים לפליטים. בכתבות אלה העריך העיתון את השלכות של סיטואציה גירעונית זו, כגון אי הכנסת פליטים נוספים בשל אי היכולת לערוב לקיומם בפני הממשלה.<sup>39</sup>

החששות התאמתו, ולאחר פרוץ המלחמה דיווח העיתון לציבור קוראיו שראשי הארגונים ביקשו מן הממשלה סיוע באחזקת הפליטים, שמספרם עלה בעשרות מונים מעל להערכות הארגונים באפריל 1933.<sup>40</sup> העיתון הקדיש מאמרים רבים לניתוח השלכות הצעד ההומניטרי של הממשלה, כאשר לקחה על עצמה התחייבות לדאוג למחצית מהוצאות המחיה של הפליטים. אחת השלכות עלולה הייתה להיות עלייה בביטויי האנטישמיות כלפי הציבור היהודי באנגליה. בכך ביטא העיתון את חששות המערכת נוכח התגברות האנטישמיות כלפי הפליטים בכלל וכלפי היהודים הוותיקים, אזרחי המדינה, בפרט. הכרת תודה לממשלה ביטא העיתון בראשית 1940, במסגרת קריאה לציבור היהודי בבריטניה לגייס תרומות נוספות למען הפליטים:

יהודי בריטניה חייבים לגייס תרומות בסך 400,000 ליש"ט [...] למען הפליטים. פגישה זו של יהודי בריטניה מדגישה את הערכתם העמוקה להצעת הממשלה לסייע בעזרה כספית לארגונים הוולונטריים ולאפשר להם להמשיך את עבודתם למען קורבנות הרדיפות של המשטר הנאצי, ומדגישים את מחויבותם [של יהודי בריטניה] לגיוס המשאבים הנדרשים לארגונים הוולונטריים כדי למצות את המרב מההצעה הנ"ל.<sup>41</sup>

בחששות מהתגברות האנטישמיות אפשר להבין את ניסיונו של העיתון להבליט במסגרת המדור "הפליטים" את שאיתם של חלק מהפליטים לשרת את בריטניה, במסגרת רצונם להדגיש את נאמנותם כלפי המדינה שנתנה להם מחסה: הם מבקשים לשרת את בריטניה: הפליטים מייחלים להשתתף במאמץ המלחמתי.<sup>42</sup>

אחד החידושים הנוספים עם פרוץ המלחמה במדור "הפליטים" היה פירוט ה"מותר ואסור" לפליטים. פרסומים אינפורמטיביים אלה של המערכת, לא זו בלבד שלא נקטו עמדה שיפוטית כלפי הנהלים, אלא הם אף קיבלו את השינוי הטרמינולוגי של הממשלה והעיתונים המרכזיים, וכינו אף הם את הפליטים "זרים".<sup>43</sup>

מדור נוסף, חדש, טור הפליטים ממחנה המעצר קיצ'נר היה "מחברת הפליטים מהמחנה בקיצ'נר". במדור זה, שסקר את הווי החיים במחנה המעצר לפליטים, פורסמו במהלך ספטמבר ה"מותר, אסור וצריך" של הפליטים במחנה, בליווי קריקטורות.<sup>44</sup>

בהמשך המלחמה, במקביל לדיווחים מפורטים ומעוצעים על הריגתם של אלפי יהודים בפולין,<sup>45</sup> המשיך העיתון לבטא מידה לא מבוטלת של פחד מפני התגברות האנטישמיות באיים הבריטיים. אחד האירועים שהעסיקו באופן אינטנסיבי את מערכת העיתון כאירוע המייצג את עליית האנטישמיות בבריטניה, היה ההתפטרות של שר המלחמה, לסלי הורר-בלישה, מהממשלה. באחת מהכתבות הרבות

של היטלר ברייכסטג ב-31 בינואר 1939, עת הזהיר היטלר במפורש כי אם תצליח "שוב" "היהדות הבין-לאומית" לגרום למלחמת עולם, תהיה התוצאה השמדת הגזע היהודי באירופה. הניתוח של נאום זה מעל דפי ה'ג'ואיש כרוניקל הציג את המגמה של היטלר להשתמש ביהודי אירופה כתירוץ למעשיו וכשעיר לעזאזל.<sup>32</sup>

במאסר 1939 הדגיש העיתון במאמר המערכת כי מרבית החששות שהועלו זה כבר ביחס ליעדיו של היטלר התאמתו. המסכה הוסרה מעל פניה של גרמניה הנאצית, עם היציאה למסכת הכיבושים, שזו ללא ספק רק תחילתה. העיתון הפנה אצבע מאשימה אל מנהיגי העולם שלא פעלו באופן נחרץ יותר נגד היטלר. אילו היו הממשלות מכריזות ב-1933 כי אין זו זכותה של ממשלה לרדוף ולענות אנשים, לנשלם ולגרשם מארצם – לא מסיבות פילושמיות אלא בשל אינטרסים עולמיים, אנושיים וכלליים – לא הייתה גרמניה מצליחה לספח את חבל הריין ואת אוסטריה ומשתלטת על הסודטים. ציון כי אמנם מדינות המערב מגישות סיוע לפליטים, אך הכישלון הגדול מנקודת ראות היסטורית הוא דווקא בנקיטת צעד זה במקום פעולה פוליטית תקיפה כנגד אותם הגורמים שהפכו לקורבנות.<sup>33</sup> העיתון הציג דאגות נוספות, שהעיקרית שבהן הייתה מה יעלה בגורלם של מיליוני יהודי פולין, רומניה, אוקראינה וכו' אם יתקדמו חילותיו של היטלר למזרח, וכיצד ייערך העולם לטפל בפליטים.<sup>34</sup>

בשבועות ובחודשים הבאים עסק העיתון בסיקור אינטנסיבי של התכניות שהועלו לפתרון בעיית הפליטים, תוך היענות לדרישות הכלכליות של גרמניה, כדוגמת תכנית שאכט-רובלי, תוך ציון עמדה סקפטית למדי.<sup>35</sup>

בין נובמבר 1938 לספטמבר 1939, התקופה שבה התיר משרד הפנים את כניסתם של רבבות פליטים מהרייך הגרמני לבריטניה, עסק ה'ג'ואיש כרוניקל רבות בנושא זה. הוא סקר את כמות הפליטים המגיעים ואת דרכי וקליטתם, יידע את הציבור היהודי בבריטניה על מגביות ועל דרכים נוספות לסייע לאחיהם הנרדפים ופרסם כתבות נרחבות על קורותיהם של יהודי גרמניה הנרדפים, לא מעט בשל הרצון לעורר את הרצון הטוב ורוחב הלב של הקהילה לפעול לעזרתם. למעשה, בתקופה זו היו דפי העיתון מלאים בקשת רחבה של פרסומים ובקשות לתרומות לפליטים ולנרדפי השלטון הנאצי על ידי הגופים והארגונים הוולונטריים השונים. כמו כן הודרך העיתון את הפליטים עצמם לאילו ארגונים ואפיקים לפנות כדי לקבל סיוע. בפברואר 1939 פרסם העיתון מאמר הנחיה מפורט מאת מר יוסף כהן, שיצא לאור מאוחר יותר גם כחוברת, על כל הארגונים הוולונטריים הקיימים לסייע לפליטים.<sup>36</sup>

### פרוץ המלחמה: סיקור מורחב על הנעשה באירופה ופתיחת המדור "הפליטים" (The Refugees)

העיתון הקדיש מקום ניכר לסיקור מפורט ומרגש של הרדיפות והסבל שהפכו מנת חלקם של יהודי הרייך הגרמני. אל מסכת תיאורים קשה זו הצטרפו ב-1 בספטמבר 1939 תיאורים נרחבים של קשייהם של יהודי פולין תחת נחת זרועם הכבדה של הכובשים הגרמנים. אלא שבמקביל לתיאורים מעוררי רגשות אלה, הקדיש העיתון מקום ניכר לסיקור חלקם של יהודי פולין בהגנה על ארצם מול הפלישה הגרמנית.<sup>37</sup> אין ספק שהמקום המרכזי שניתן לסיקור נושא זה נבע, בין היתר, מהשאיפה להדגיש תכונות של היהודים כגון

(the Forces). מדור זה, שבא לחזק את הזהות הלאומית ואת התרומה היהודית לאומה האנגלית, פרש בכל גיליון של העיתון סיפורים ותצלומים של חיילים וחיילות יהודים המשרתים בחילות צבא הוד מלכותו. היו בעיקר תיאורים מפורטים בכתבות על חיילים וקצינים המשרתים כלוחמים ביחידות המובחרות.<sup>56</sup>

שינוי של ממש במגמה השלילית כלפי הפליטים התחולל רק בקיץ 1940, בעקבות טביעת אניית המגורשים "ארנדורה סטאר".<sup>57</sup> עם היוודע דבר טביעתם של מאות הפליטים שהיו על סיפון האנייה בדרכם מאנגליה לקנדה, היו לחצים ציבוריים שהביאו לגלי שחרורים של הפליטים שהיו עצורים במחנות הפליטים או נדונו לגירוש. בעקבות שינוי זה פרסמו משלהי 1940 ובמהלך 1941 עיתונים יהודים רבים, ובראשם הג'ואיש כרוניקל, כתבות ומאמרים לא רק על מקרה טיבוע האנייה אלא אף על תנאי החיים של העצורים במחנות הללו ועל חיייהם של הפליטים שגורשו מבריטניה.

היחס הציבורי האוהד כלפי הפליטים החליף את העוינות והפחד. לאחר ההחלטה של גורמי הצנזורה במשרד האינפורמציה לא לחסום או לצנזר פרסום של כתבות על הפליטים בשל הנזק הרב שמהלך זה עלול לגרום לתדמית הממשלה בציבור,<sup>58</sup> התפרסמו בג'ואיש כרוניקל כתבות נרחבות על קורותיהם וסבלותיהם של הפליטים היהודים שנמלטו מציפורני הנאצים במחנות המעצר בבריטניה. העיתון הטיף לשחרור כל הפליטים העצורים, ואף גינה את המאסר שלהם, אותו הליך שהוא עצמו קרא לביצועו שבועות ספורים קודם לכן.<sup>59</sup>

### סיכום

בחינת מהלכיו של העיתון הוותיק והמרכזי במפת העיתונות היהודית בבריטניה ביחס לבעיית הפליטים מאמצע שנות השלושים עד סוף העשור ממחישה את ההתמודדות המורכבת של עיתון יהודי בתקופה ייחודית זו. במאמר זה עמדתי על קשת רחבה של צרכים, של קשיים ושל התלבטויות של מערכת העיתון בין הנאמנות לתפקידה העיתונאיים כמדווחת והנאמנות הלאומית הבריטית לבין תפקידה כמעצבת דעת קהל וכמציגה את צורכי קבוצת המיעוט שאותה היא ייצגה בפני קהל קוראיה מחד גיסא ובפני מעצבי המדיניות הבריטית הרשמית מאידך גיסא.

בהתבוננות היסטורית אפשר להצביע על החשיבות הרבה שייחסה מערכת הג'ואיש כרוניקל לנושא הפליטים ממרכז אירופה וממזרח. העיתון פעל רבות להשפעה על דעת הקהל בנושא וליצירת לחץ ציבורי על מקבלי החלטות במערכת הפוליטית הבריטית. נוסף על כך פעל העיתון להצבת הנושא על סדר היום הציבורי היהודי כאמצעי להעלאת המודעות וכפנייה לאוכלוסייה הכללית להתגייסות מוסרית ומעשית לפעול למען הפליטים אם בתרומת בגדים, ספרים וחפצים במסגרת מגביות שעריכתן פורסמה בהבלטה, או בתרומת כספים לקרנות. לצורך העלאת המודעות והגברת השאיפה לאקטיביזם אזרחי ולהשפעה על מקבלי החלטות הקדיש העיתון כתבות, מאמרים ואף מקום נרחב במדור "מכתבים למערכת" לסיקור בעיית הפליטים על התפתחותיה. בשנות השלושים גילה העיתון יחס אמפטי לפליטים, כל עוד עמדה זו לא התנגשה באינטרסים שלו כמייצג, כמשקף וכמי שהוא חלק מהקהילה היהודית השורשית בבריטניה. כך אפשר להבין את עמדתו של העיתון בתקופת הפחד מפני פלישה גרמנית

שהתפרסמו בנושא זה מתח הקולונל וג'וד ביקורת נוקבת וישירה על ראש הממשלה: "ראש הממשלה מסב קורת רוח לגרמניה בפטרו את היהודי היחיד בקבינט כדרישתם של בוגדים רבים".<sup>46</sup>

בשל צעד זה והעלייה בביטויי האנטישמיות בבריטניה, הפך המדור "הגנה יהודית" (Jewish Defense) למרכזי ומשמעותי ביותר. במהלך ינואר, בעקבות התפטרות השר הורבלישה, קרא מדור זה ליצירת זרועה חמושה של הציבור היהודי להגנה עצמית.<sup>47</sup> החשש מהתגברות האנטישמיות יכול להסביר את שתיקת המערכת ביחס לגלי המעצרים ההמוניים של פליטים, מרביתם יהודים, באביב 1940.<sup>48</sup> אך במקביל להשלמה עם תהליכי מעצר הפליטים, פרסם העיתון גם כתבות המתארות בנימה אוהדת ואמפטי את השלכות המעצרים על חיייהם של אותם פליטים. העיתון פרסם במדור "הפליטים" כתבה שכותרתה "יאוש והתאבדות יהיו התוצאה: המכה האכזרית במנדחים של המערכה כנגד הזרים",<sup>49</sup> אשר פרשה בפני הקוראים את המחיר הכבד שמשלמים הפליטים בחייהם האישיים, כפי שהעלתה הוועדה של יהודי אוסטרליה בבריטניה בבקשה לשפר את מצבם.<sup>50</sup> כבר בפתח הכתבה הודגשו ההבדלים בין הפליטים היהודים חסרי המולדת, אשר אין להם מקום מקלט מפני רדיפות הנאצים. הכתבה פירטה גם את השתלשלות חייו של פליט יהודי מגרמניה שהיגר לאוסטרליה ונשא אישה. לאחר שהצליחו לקבל אישור כניסה לבריטניה לחיות פרק זמן קצר, הוא נעצר וכיוון שלא יכול היה לשאת עוד את הקשיים, שם קץ לחייו.<sup>51</sup>

למרות האמפטיה היה העיתון עסוק במנגנון השימור העצמי ובהתייחסותו לצעדי הממשלה כלפי הפליטים נקט קו אינפורמטיבי מרוחק ומסוגי. שיאן של תחושות האיום מפני עליית האנטישמיות בבריטניה, שעמדו בבסיסה של מגמה זו, היה בתחילת מחול השדים סביב הפחד הציבורי שנוצר מסיפורי הגיס החמישי באביב 1940. וכך, בשל תחושת האיום הפנימית של יהודי בריטניה, שהג'ואיש כרוניקל שימש מראה משקפת שלהם, נקט העיתון באותה עת ובנסיבותיה עמדה שקראה להרחבת המאסרים בקרב כלל הפליטים בשלב זה שבו "חיי האומה נתונים בכף המאזניים".<sup>52</sup> באחד הגיליונות הבאים פורסם בעמוד הראשון מאמר של כתב העיתון באמסטרדם, שתיאר את תרומת הגיס החמישי בהולנד לכיבושה, ובסימומו קרא למיצוי כל האמצעים, גם החריפים ביותר, עם הפליטים מגרמניה המסכנים את קיומה של האומה.<sup>53</sup>

עמדה זו של העיתון זנחה את התמיכה והדאגה למצבם של הפליטים, והתרכזה בעצמה ובביטחון הקהילה. היא נבעה מחרדה שמה יוגדרו כל בני הדת היהודית "גיס חמישי", שהפשיזם יתפשט בבריטניה כולה ושיישנו מקרי האלימות נוסח גרמניה הנאצית גם באיים הבריטים כלפי יושביהם היהודים. המגמה שאפיינה את העיתון מפרוץ המלחמה עד אמצע 1940 הייתה במקרה הטוב אינפורמטיבית, כלומר דיווח לציבור הקוראים, כגון הכתבה "עוד נקיטת אמצעים נגד פליטים" (More Measures Against Refugees),<sup>54</sup> או במקרה חמור יותר מיליטנטית ועוינת לפליטים, הקוראת להוציא מהערים המרכזיות ויותר לכך – לאסרם במחנות הפליטים ללא יוצא מן הכלל.<sup>55</sup> במסגרת ניסיונות ההתמודדות של מערכת העיתון עם התגברות העוינות והחשדנות בנאמנותם של היהודים לבריטניה, והשאיפה לחזק את ציבור הקוראים היהודים באלמנטים החיוביים של חברי הקהילה, נוסד מדור חדש נוסף: "יהודים בצבא" (Jews in)

הנבדקת. ראו שם, עמ' 1-165.

6 Bermant, *Troubled Eden*, pp. 150-167.

7 על פועלו של ליאופולד גרינברג, ראו (1994) Cesarani, pp. 103-141.

8 שם, עמ' 142-157.

9 הקו הקיצוני שנקט איוון גרינברג בתקופת היותו עורך העיתון עורר התנגדות במערכת ובקהילה היהודית, שהביאה להדחתו מן התפקיד ב-1946. ראו שם, עמ' 158-192.

10 דעתו הנחרצת של העיתון על המדיניות הנאצית באה לידי ביטוי בצורה ברורה וחריפה: המערכת צידדה בהטלת חרם כללי-יהודי על סחורות ושירותים מגרמניה, וב-1936 יצא העיתון נגד עריכת המשחקים האולימפיים בברלין, וקרא לאיגודי הספורט הבריטיים שלא לקחת בהם חלק. שגיא ולו, עמ' 282-284.

11 ג'ואיש כרוניקל, 31.3.1933; 5.5.1933; 5.7.1933.

12 כמו לדוגמה המוסף שפורסם ב-21 יולי 1933 The Persecution of Jews 1933 in Germany – Supplementary Bulletin No. 2; Price: 3 pounds.

13 ג'ואיש כרוניקל, 29.9.1933.

14 שם, 11.10.1935. התרגום כאן ובכל מקום, הוא שלי.

15 שם, 7.2.1936. התרגום כאן ובכל מקום, הוא שלי.

16 ובין אלה המופיעים ב-Action של מוסלי (אחד העיתון המרכזיים של המפלגה הפשיסטית הבריטית), שם הם מוזכרים כ"עכברושים של האנושות" Rats of Humanity. ראו שם, 4.12.1936. לפרטים נוספים על הפעילות של המפלגה הפשיסטית בבריטניה ועל עיתונה ראו G. Lebzelter, *Political Anti-Semitism in England 1918-1939*, London: Macmillan, 1978.

17 שגיא ולו, עמ' 284.

18 מאבקו של העיתון בפשיוס האנגלי הפך ב-1936 ל"ממוסד" יותר עם פתיחת המדור הקבוע הקרוי "הגנה יהודית" Jewish Defense ובו ניתנו לקוראים סקירות על מעללי הפשיסטים, הערכות על התפתחותם ופירוט דרכי הפעולה האלטרנטיביות ששומה על הציבור היהודי לנקוט כדי לשמר את מעמדו בבריטניה.

19 ועד שליחי הקהילות (Board of Deputies of British Jews) הוא הארגון המרכזי והמייצג של יהודי בריטניה, אשר הוקם ב-1760. במאה התשע-עשרה עסק בקידום החקיקה שהובילה להענקת זכויות פוליטיות ואזרחיות ליהודים בממלכה. מ-1881 פעל הוועד רבות להעברת סיוע ליהודי מזרח אירופה ולקליטת המהגרים משם. זהו למעשה ארגון הגג של יהודי בריטניה, שהיה בעל מבנה תפקודי דמוקרטי ושימש מעין בית הנבחרים לקהילה. לפרטים נוספים ראו 97-104, pp. Bermant, *Troubled Eden*, 19.6.1936.

20 ג'ואיש כרוניקל, 19.6.1936.

21 אחת הדוגמאות הראשונות לכך היא המקום המרכזי שהקצה העיתון לתיאור דברי המחאה של גורמים מרכזיים מכל הכנסיות בבריטניה. לדוגמה, השתתפותם של הארכיבישוף מקנטנברי, נשיא הכנסייה המתודיסטית, כמרים מובילים בכנסייה האנגליקנית ובכנסייה הקתולית באספת המחאה הציבורית שנערכה ביוני 1933 בלונדון. בכתבה מה-30 ביוני 1933 תיאר העיתון בהרחבה את דבריו של ד"ר סקוט ליגט (Lidgett), נציג הכנסיות החופשיות, נגד האופי ההרסני של הרדיפות על רקע דתי וגזעני שניהלו הנאצים. הדובר סיים את דבריו בקריאה "בוז לגרמניה החדשה" (Woe to the New Germany). ראו ג'ואיש כרוניקל, 30.6.1933.

22 'Emergency Appeal for German Refugees in Poland', *Jewish Chronicle*, 21.3.1933.

23 ב-1933 החל העיתון לפרסם דיווח מפורט על פני עמוד שלם של סך כל התרומות המעודכנות ליום מסוים, תוך ציון שמות התורמים וסכומי התרומה, החל בתרומה בת שלושה ליש"ט ועד לתרומה בת למעלה ממאה ליש"ט, על פי הנחיות הקרן הבריטית המרכזית למען יהודי גרמניה. 'The Central British Fund for German Jewry', *ibid*, 7.7.1933.

לבריטניה באביב 1940. העיתון, שפעל כה רבות להשפיע על עיצוב דעת הקהל, הושפע אף הוא מהאווירה הציבורית העוינת לפליטים שנוצרה בעקבות הבהלה מגיס חמישי ומהאיום של פלישה גרמנית והחל להגיב ולפעול ברוח זו (קריאה להגברת המעצרים הכללים בקרב הפליטים). רק עם שינוי מגמה זו בציבור הבריטי, בעקבות טיבועה של אניית המגורשים "ארנדורה סטאר", חזר העיתון לקו המקורי של המערכת, של הבעת תמיכה וסיוע לפליטים.

## הערות

- \* מאמר זה הוא עיבוד של פרק מעבודת הגמר לתואר מוסמך, בנושא ההתייחסויות הציבוריות בבריטניה לבעיית הפליטים בתקופה שבין 1938-1941, בהנחיית פרופ' אריה כוכבי, בחוג להיסטוריה כללית, אוניברסיטת חיפה 1999.
- 1 המודעה פורסמה על ידי המועצה למען יהדות גרמניה, ראו ג'ואיש כרוניקל, 24.4.1936. התרגום כאן ובכל מקום במאמר, שלי.
- 2 מלבד הג'ואיש כרוניקל פעלו עוד כמה עיתונים יהודיים: *The Jewish Review* – רבעון בעריכתם של נורמן בנטוויץ' (Bentwich) והרי סאכר (Sacher) שיצא לאור זמן קצר (יוני 1932-יוני 1934). הרבעון עסק בעיקר בהיסטוריה, במחקר הגותי, באמנות ובשירה, אך מקיץ 1933 יוחד בו מקום נרחב לתיאור בעיית יהודי גרמניה תחת השלטון הנאצי, וכמה גיליונות הוקדשו בשלמותם לנושא הפליטים והיהודים הנרדפים בגרמניה הנאצית. ראו C. Bermant, *Troubled Eden*, London: Vallentine, 1969, pp. 168-172 (להלן: *Bermant, Troubled Eden*). *The Jewish World*.
- עיתון ותיק שנוסד ב-1873 וראה אור בבריטניה עד 1934, אז התמוזג עם הג'ואיש כרוניקל, אף שנרשם בידי הג'ואיש כרוניקל כבר ב-1913. בראשית המאה העשרים מילא הג'ואיש וורלד תפקיד חשוב למדי בקהילה, בעיקר הודות לפרסומי מאמרים מאת מנהיגים ציונים ולמכתבים של תומכים לא יהודים בציונות מעל דפי העיתון. ראו שם, עמ' 166-168. עיתון נוסף שהיה בעל משקל והשפעה בעולם העיתונות היהודית בבריטניה היה *The Zionist Review*. היה זה ביטאונה של הפדרציה הציונית בבריטניה שהחל בפעילותו העיתונאית בשנת השיא לציונות הבריטית – 1917. זמן הופעתו היה קצר למדי. ב-1927 חדל העיתון לצאת לאור והוא חזר והופיע למשך חודש נוסף, בפברואר 1934. הקו המדיני המרכזי של העיתון היה ברור: הוא שאף לתת במה נרחבת ככל האפשר לציונות ולהוכיח את צדקת הפתרון הציוני. לשם כך הוא נסמך על כישלון האמנציפציה בגרמניה. המוטו העיקרי של עיתון זה היה הדגשת הבלעדיות המוחלטת להתיישבות יהודית בארץ ישראל, כדרך המושלמת לפתרון הבעיה היהודית ובכללה את בעיית הפליטים. עורכי העיתון היו מוריס פרלצוויג (Perlzweig), מזכיר הפדרציה הציונית בבריטניה, ופול גודמן (Goodman), גזבר הפדרציה. ראו שם, עמ' 172-168. עיתון ציוני נוסף אשר העמיד במרכז תפיסת עולמו המדינית את ארץ ישראל והמפעל הציוני היה *The New Judea*. היה זה ירחון שהוציאה לאור הסוכנות היהודית בבריטניה בשנים 1924-1949. ראו שם, עמ' 170-172.
- 3 נ' שגיא ומ' לו, "דר"ח מחקר: תגובות למדיניות הנאצית בעיתונות היהודית לפני מלחמת העולם השנייה", *יד ושם: קובץ מחקרים*, יג (תש"מ), עמ' 281-298.
- 4 למחקר חדשני ומקיף על תולדותיו של הג'ואיש כרוניקל ושל קשריו עם הקהילה היהודית בבריטניה, ראו D. Cesarani, *The Jewish Chronicle and Anglo-Jewry, 1841-1991*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994 (להלן: *Cesarani, The Jewish Chronicle*).
- 5 בתקופות שונות בתולדותיו וזהה העיתון כבעל דעות אורתודוקסיות, לא-אורתודוקסיות, לא-ציוניות, אנטי-ציוניות, ציוניות ולעתים אף רוויזיוניסטיות, לא מעט בהתאם לדעותיהם של העומדים בראש המערכת בנקודת הזמן

- 24 שגיא ולו, עמ' 283-284.
- 25 ג'ואיש כרוניקל, 1.4.1938; שם, 15.4.1938.
- 26 שם, 15.7.1938.
- 27 על מידת הציניות המהולה בניסיון המערכת לשדר נימה אופטימית, יכולה להעיד הפסקה הבאה, המצוטטת מתוך כתבה גדולה, הנפרשת על עמוד שלם, המפרטת ומנתחת את מהלכי של ועידת אוויאן: "התפתחות מעוררת תקוות בוועידת אוויאן: מושב קבוע של הוועדה בלונדון. ההישג המרכזי של ועידת אוויאן, אלא אם יחולו הפתעות של הרגע האחרון במושב הנעילה היום, הוא בהמרת הוועידה להקמתה של ועדה בין-משלתית קבועה שתפעל ממקום מושבה בלונדון". שם, 15.7.1938. במקביל ניכרת נימה סקפטית ביחס להצלחת הוועדה הבין-משלתית בכותרותיהן של שתי כתבות מרכזיות כבר בראשית אוגוסט. הכתבה הראשונה מתארת בלשון עדינה את ה"הפתעה" המעידה על מגמתה הבסיסית של ועדה זו עם מינויו של האמריקאי השמרן ג'ורג' רובלי (G. Rublee) ראש הוועדה (London Conference Opens: Surprise (Appointment of Director Mr. Rublee in Charge), שם, 5.8.1938. כותרתה של הכתבה השנייה המתייחסת לוועדת לונדון מעידה על גודל הציפיות מהשגת תוצאות במסגרתה, כאשר העיתון מתאר מהו הקו העקרוני של כל אחת מהמדינות באמריקה הצינית: "אחריכם רבות! כל המדינות מצפות למהלך שלכם" (After You, Gentlemen! All Countries Waiting for a Lead), שם.
- 28 לדוגמה ראו גיליונות העיתון בתאריכים 25.11.1938 ו-9.12.1938, שמסקרים ומנתחים את המחאה הציבורית נגד מדיניות הברוטלית של גרמניה בעקבות ליל הבדולח, ובכללם כתבות ומאמרים שסיקרו את עצרת המומים שנערכה באלברט הול ובמקומות נוספים בממלכה.
- 29 שם, 18.11.1938.
- 30 שם, 11.12.1938.
- 31 שם, 18.11.1938.
- 32 שם, 3.2.1939.
- 33 שם, 10.3.1039.
- 34 שם, 17.3.1939.
- 35 שם, 23.12.1939.
- 36 שם, 17.2.1939.
- 37 "Polish Jews play their part: Answering their country's call – The Western Poland Battle Ground," *Jewish Chronicle*, 8.9.1939. הגבורה היהודית במסגרת הלחימה של אזרחי פולין להגנת ארצם מפני הגרמנים נזכרה בכתבה נוספת באותו גיליון: "Poland's Jewish Soldiers – Magnificent Fighting Material: Great Jewish Military Tradition: Heroes in Poland's fighting for freedom" "Fascists – A Menace to National Unity", *ibid*, 1.9.1939
- 38 שם, 14.4.1939.
- 39 שם, 21.9.1939.
- 40 שם, 9.2.1940.
- 41 שם, 8.9.1939.
- 42 "Official Wartime Instructions: What Aliens Must Do – Immediate Registration Essential!", *ibid*.
- 43 שם.
- 44 דוגמה לסיקור זה אפשר לראות במאמר "מחסלים את יהדות פולין" (Annihilating Polish Jewry) שבו דיווח העיתון לקוראיו, על פני עמוד שלם, על הריגת 120,000 מיהודי פולין בידי הגרמנים. ראו שם, 12.1.1940.
- 45 שם, 19.1.1940.
- 46 שם.
- 47 שם, 12.4.1940.
- 48 שם, 12.4.1940.
- 49 שם, 12.4.1940.
- 50 ועדה זו הוקמה בידי קבוצת גולים מאוסטריה בלונדון. הוועדה התארגנה
- בבריטניה מאמצע 1938 (לאחר האנשלוס) ונמנתה עם הוועדות והארגונים שפעלו בממלכה תחת ארגון הגג הגדול, המועצה למען יהודי גרמניה, שקם בסוף 1935 לאחר פרסום חוקי נירנברג בגרמניה. בעקבות אירועי ליל הבדולח גדל הארגון והיה למועצה המרכזית למען הפליטים בבריטניה. לפרטים נוספים: N. Bentwich, *They Found Refuge*, London: The Cresset Press, 1956, pp. 45-50
- 51 "הוא הרגיש כי אין בכוחו לשאת את המתח הכרוך בעוד מסע שנהא וחשדות, כמו זה אשר מתפתח כעת". ג'ואיש כרוניקל, 17.5.1940.
- 52 שם, 15.5.1940.
- 53 שם, 24.5.1940.
- 54 שם, 5.7.1940.
- 55 שם, 18.6.1940.
- 56 שם, 29.3.1940.
- 57 אנייה זו, Arandora Star, של חברת הספנות Blue Star Line, זכתה עד לפרוץ המלחמה לפרסומים רבים בדפי הג'ואיש כרוניקל במהלך שנות השלושים כאחת האניות המועדפות על הציבור היהודי לשיט תענוגות. הדומיננטיות של היהודים בין ציבור לקוחותיה של אניית הפאר באה לידי ביטוי גם בתפריט כשר שהוגש להם וביעדים ובתכנים המועדפים על הציבור היהודי, כפי שעולה מכתבת תחקיר שערך העיתון על אנייה פופולרית זו באוקטובר 1938. ראו שם, 14.10.1938.
- 58 T. Kushner (1992), "Clubland, Cricket Tests and Alien Internment, 1939-40", *Immigrants & Minorities*, 11 (3), p. 95.
- 59 ב־19 ביולי גינה העיתון את שיטת המעצרים בבריטניה: "המצוד האכזרי, הנפסד, חסר האבחנה אחר אנשים שתום לבם נבדק פעם אחר פעם, ותמיד נמצא כי הם חפים".

## מקורות

וסרשטיין, ב' (1982). *בריטניה ויהודי אירופה 1939-1945*. תל-אביב: עם עובד. לו, מ' וש' ננה (תש"ם), "דו"ח מחקר: תגובות למדיניות הנאצית בעיתונות היהודית לפני מלחמת העולם השנייה", *יד ושם קובץ מחקרים*, יג, עמ' 281-298.

שמיר, ח' (1974). *בטרם שואה: רדיפת יהודי גרמניה ודעת הקהל במערב אירופה 1933-1939*. תל-אביב: ספריית פועלים.

- Alderman, G. (1975). "Not Quite British: The Political Attitudes of Anglo-Jewry", in I. Crewe (ed.), *The Politics of Race* (pp. 188-211). London: Croom Helm.
- Bentwich, N. (1956). *They Found Refuge*. London: The Cresset Press.
- Bermant, C. (1969). *Troubled Eden*. London: Macmillan.
- Cesarani, D. (1994). *The Jewish Chronicle and Anglo-Jewry, 1841-1991*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , (ed.) (1990). *The Making of Modern Anglo-Jewry*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gannon, F.R. (1971). *The British Press and Germany 1936-1939*. Oxford: Clarendon Press.
- Hirschfeld, G. (ed.) (1984). *Exile in Great Britain: Refugees from Hitler's Germany*. London: Berg Publishers Hummanitas Press for the German Historical Institute.
- Kushner, T. (1989). "Beyond the Pale? British Reactions to Nazi Anti-Semitism, 1933-1939", *Immigrants & Minorities*, 8, pp. 143-160.
- , (1992). "Clubland, Cricket Tests and Alien Internment, 1939-40", *Immigrants & Minorities*, 11 (3), pp. 79-101.
- Kushner, T. & D. Cesarani (1992). "Alien Internment in Britain during Twentieth Century: An Introduction", *Immigrants & Minorities*, 11, pp. 1-22.

- Sharf, A. (1964). *The British Press and Jews under Nazi Rule*. London: Oxford University Press.
- Sherman, A.J. (1973). *Island Refuge: Britain and Refugees from the Third Reich 1933-1939*. London: Elek Books, and Clarke, Doble & Brendon Limited.
- Tartakower, A. & K.R. Grossmann (1944). *The Jewish Refugee*. New York: Institute of Jewish Affairs.
- Kushner, T. & L. Kenneth (eds.) (1989). *Traditions of Intolerance: Historical Perspective on Fascism and Race Discourse in Britain*. Manchester: Manchester University Press.
- Lebzelter, G. (1978). *Political Anti-Semitism in England 1918-1939*, London: Macmillan.
- Marrus, M. R. (1985). *The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press.